

Externe bijdrage: Breek de stilte: mensenhandel in Romagemeenschappen¹⁶⁴

Judit Geller

Senior juriste, European Roma Rights Centre (ERRC)

Adam Weiss

Algemeen directeur, European Roma Rights Centre (ERRC)

Inleiding

De Roma vormen de grootste etnische minderheidsgroep in Europa¹⁶⁵. Veel officiële statistische gegevens uitgesplitst per etnische groep in Europa zijn er niet en bovendien bestaat er een groot verschil tussen de officiële en officieuze gegevens over het aantal Roma. Volgens de Europese Commissie leven er in de Europese Unie zo'n 12.000.000 Roma¹⁶⁶. Men gaat er meestal vanuit dat de Roma er een nomadenbestaan op nahouden. Toch is 95% van de Europese Roma sedentair¹⁶⁷. De armoede en sociale uitsluiting waarmee ze in Europa moeten afrekenen, maken de Roma uiterst kwetsbaar voor verschillende vormen van racisme en discriminatie.

Mensenhandel is een ernstige misdaad en een grove schending van de mensenrechten, en treft wereldwijd vooral mensen die sociaal en economisch worden uitgesloten, zoals de Roma in Europa.

Betrouwbare algemene statistieken verzamelen over mensenhandel is door het latente karakter ervan geen makkelijke opdracht, zeker niet voor etnische minderheden zoals de Roma, omwille van het gebrek aan specifieke gegevens per etnische groep. Toch gaat

de Europese Commissie ervanuit dat jaarlijks meerdere honderdduizenden mensen binnen de Europese Unie het slachtoffer worden van mensenhandel.

Bij gebrek aan concrete officiële gegevens over mensenhandel en uitbuiting van Roma bevestigde onderzoek van het European Roma Rights Centre (ERRC) het wijdverspreide idee dat Roma vaak het slachtoffer zijn van mensenhandel en dat ze in sommige landen sterk oververtegenwoordigd zijn binnen de groep van slachtoffers van mensenhandel¹⁶⁸. Uit het onderzoek blijkt ook een gebrek aan gerichte overheidsinitiatieven om dat probleem aan te pakken.

Roma als slachtoffer van mensenhandel

Tegenwoordig worden Roma vaak op een stereotiepe manier als criminelen afgeschilderd en in de media als mensenhandelaars opgevoerd. Het probleem is ook gepolitiseerd. Voormalig Frans president Nicolas Sarkozy bijvoorbeeld had het in een verklaring uit juli 2010 over een link tussen Roma en mensenhandel¹⁶⁹. Ook het beeld van Roma als slachtoffers van mensenhandel met het oog op gedwongen bedelarij is stevig verankerd, zoals in het verslag van de Europese Commissie uit 2016 over de strijd tegen mensenhandel binnen de EU¹⁷⁰, dat op verslagen van de lidstaten is gebaseerd.

Dat kan problemen opleveren voor de overgrote meerderheid van de Roma die hun recht op vrij verkeer binnen de EU gebruiken en die uiteraard geen slachtoffer zijn van mensenhandel.

Wat de minderheid van Roma betreft die wel slachtoffer zijn van mensenhandel, is omwille van hun economische of sociale uitsluiting bovendien weinig tot geen aandacht geschonken aan hun kwetsbaarheid voor mensenhandel. En dat ondanks de invoering in 2011 van een EU-richtlijn over de preventie en bestrijding van mensenhandel (richtlijn 2011/36). Zo heeft de richtlijn in de internationale wetgeving ter bestrijding van mensenhandel het begrip 'kwetsbare positie' ingevoerd. Misbruik van die positie

164 Dit artikel is hoofdzakelijk gebaseerd op onderzoek van het European Roma Rights Centre: *Breaking the silence: trafficking in Romani Communities* (2011), beschikbaar op: <http://www.errc.org/cms/upload/file/breaking-the-silence-19-march-2011.pdf>.

165 De term "Roma" verwijst naar een verschillende groepen personen die zichzelf als Roma identificeren: zigeuners, woonwagenbewoners, Manouches, Sinti en andere titels. Zie: The European Union and Roma, beschikbaar op: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=518&langId=en>.

166 Zie: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=518&langId=en>.

167 <http://www.womenlobby.org/spip.php?article1174>.

168 Zowel in de studie als in dit artikel heeft de oververtegenwoordiging betrekking op het feit dat het aantal Roma dat slachtoffer is van mensenhandel, groter is dan hun aandeel in de algemene bevolking, en dit zowel officieel als officieus.

169 "Persbericht na de ministeriële vergadering van vandaag over de situatie van woonwagenbewoners en Roma", 28 juli 2010, beschikbaar op: http://medias.lemonde.fr/mmpub/edt/doc/20101021/1429059_2147_2romsco-mmuniqueelysee_28juillet.pdf.

170 Verslag over de vooruitgang bij de bestrijding van mensenhandel (2016), COM(2016) 267 final, 19 mei 2016, pagina 7, beschikbaar op: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/trafficking-in-human-beings/docs/commission-report-on-the-progress-made-in-the-fight-against-trafficking-in-human-beings-2016-en.pdf>.

kan een bestanddeel zijn van mensenhandel. Intussen is echter weinig gebeurd om inzicht te krijgen in de manier waarop discriminatie tegen de Roma hen in deze situatie heeft doen belanden.

Om de bewustwording rond de problematiek van mensenhandel in Romagemeenschappen te verhogen maar tegelijk ook om politisering en stereotypering tegen te gaan, heeft het ERRC in vijf Europese landen (Bulgarije, Tsjechië, Hongarije, Roemenië en Slowakije) een onderzoek gevoerd om het fenomeen en de impact ervan op de Romagemeenschappen te onderzoeken.

Het ERRC-onderzoek had zo zijn beperkingen aangezien mensenhandel een fenomeen is dat omwille van zijn illegale karakter uiterst moeilijk in het algemeen te becijferen is. Mensenhandel blijft meestal onder de radar, waardoor het aantal effectieve gevallen en slachtoffers veel hoger kan liggen dan de schattingen. Over de slachtoffers van mensenhandel worden in de meeste Europese landen, ook niet in de landen waar het ERRC zijn onderzoek heeft gevoerd, geen specifieke gegevens per etnische groep verzameld. Daarom werden de diensten die mensenhandel bestrijden, de politiediensten en de overheidsambtenaren in de onderzochte landen gevraagd om het aantal Roma onder de slachtoffers van mensenhandel in te schatten op basis van hun ervaringen en percepties. De perceptie van de bevroegde personen was gebaseerd op zelf-identificatie of informele beoordelingen op basis van leefomstandigheden, locatie, huidskleur, enz. Ook al heeft geen enkele bevroegde het zo expliciet gesteld, toch kunnen algemeen verspreide vooroordelen over de betrokkenheid van Roma bij criminele activiteiten de antwoorden van sommigen hebben beïnvloed. Verschillende bevroegde personen wilden geen schattingen geven.

In de vijf landen waar het onderzoek werd gevoerd, ervaren de bevroegde personen mensenhandel toch als een problematiek waaronder de Roma lijden. Bovendien zijn Roma volgens verschillende bevroegde personen sterk oververtegenwoordigd onder de slachtoffers van mensenhandel: de schattingen over de gepercipieerde vertegenwoordiging van Roma onder de slachtoffers van mensenhandel liggen veel hoger dan het aantal Roma onder de algemene bevolking. Terwijl Roma goed zijn voor tussen de 3% en 10% van de bevolking van de doellanden, bleek uit onderzoek uit 2010 dat in het kader van de studie was gevoerd, dat de Roma 50-80% van de slachtoffers in Bulgarije uitmaken, tot 70% in bepaalde delen van Tsjechië, minstens 40% in Hongarije,¹⁷¹ zo'n

50% in Roemenië¹⁷² en minstens 70% van de slachtoffers in Slowakije.

Seksuele uitbuiting, economische uitbuiting, uitbuiting van huishoudhulp en van de bedelarij en mensenhandel met het oog op illegale adoptie waren de belangrijkste finaliteiten van mensenhandel die tijdens het onderzoek aan het licht zijn gekomen. Zo zijn de Roma volgens verschillende politieambtenaren die in Bulgarije zijn geïnterviewd, goed voor meer dan 80% van de slachtoffers van mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting¹⁷³. Volgens bepaalde ngo's daarentegen bedraagt het aantal Roma onder de slachtoffers van mensenhandel voor diezelfde doeleinden, zo'n 50%¹⁷⁴. Daarbij vormen de Roma slechts 10% ongeveer van de Bulgaarse bevolking¹⁷⁵.

Sinds 2005 krijgen de Roma steeds meer aandacht van internationale instanties ter bestrijding van mensenhandel. In de verslagen over mensenhandel in Bulgarije, Tsjechië, Hongarije, Roemenië en Slowakije van het Amerikaanse Department of State bijvoorbeeld, die de afgelopen jaren (tot en met de laatste verslagen in 2015) zijn gepubliceerd, worden de Roma als slachtoffers van mensenhandel beschouwd. In die verslagen wordt er ook op gewezen hoe kwetsbaar Romavrouwen en -kinderen zijn voor de verschillende vormen van mensenhandel, zoals seksuele uitbuiting, bedelarij, kleinere misdrijven en dwangarbeid¹⁷⁶.

Factoren die Roma kwetsbaar maken voor mensenhandel

Iedereen kan het slachtoffer worden van mensenhandel, ongeacht etnische afstamming, sociale status of land van herkomst. Een aantal pushfactoren zorgt er evenwel voor dat sommige individuen kwetsbaarder zijn voor mensenhandel dan andere.

Uit het ERRC-onderzoek naar mensenhandel zijn geen significante verschillen vastgesteld tussen de algemeen bekende kwetsbaarheidsfactoren en die die in

172 Wat dwangarbeid betreft. Men ging ervan uit dat Roma minder vertegenwoordigd waren onder de slachtoffers van mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting.

173 Interview met een politieambtenaar van de Directie ter bestrijding van de georganiseerde misdaad, Regionaal departement van het ministerie van Binnenlandse Zaken, noordoosten van Bulgarije: 23 maart 2010. Interview met een politieambtenaar van het departement van de grenspolitie, Centraal Bulgarije: 19 maart 2010.

174 Interviews met een vertegenwoordiger van de Animus Association Foundation, Sofia, Bulgarije: 9 maart 2010. Interview met een psycholoog van het Fonds misdaadpreventie, Pazardžik, Bulgarije: 16 maart 2010.

175 Claude Cahn and Professor Elspeth Guild, *Recent Migration of Roma in Europe*, (OSCE/CoE, December 2008), beschikbaar op: <http://www.osce.org/hcnm/78034?download=true>.

176 Zie bijvoorbeeld het verslag voor Hongarije: <http://www.state.gov/documents/organization/243559.pdf>.

171 De schattingen voor Hongarije lopen op tot 80%.

de Romagemeenschappen aanwezig zijn. Interviews met heel wat respondenten en bevraging van Roma en organisaties die mensenhandel bestrijden, weerleggen ook de wijdverspreide perceptie dat mensenhandel inherent is aan de Romacultuur.

Armoede en sociale uitsluiting, geen of beperkte scholing, ongeletterdheid, opgroeien in een instelling, schulden bij woekeraars en een gezinsomgeving waar geweld en/of drugsmisbruik aanwezig zijn, zijn kwetsbaarheidsfactoren die tijdens het onderzoek zijn gebleken en die niet enkel bij Roma voorkomen. Ook discriminatie op basis van geslacht en etnische afstamming bleken belangrijke kwetsbaarheidsfactoren. Een andere belangrijke factor die mensen kwetsbaar maakt voor mensenhandel is een verleden in de prostitutie/seksindustrie.

Uit onderzoek op het terrein bleek dat het meestal wanhoop binnen het gezin en/of het land van herkomst is wat die mensen ertoe drijft te migreren en grote risico's te nemen, zoals het in vertrouwen nemen van onbekenden of ermee instemmen met hen een reis te ondernemen om in het zwart te gaan werken. In die situaties kunnen mensen snel in de val van mensenhandel trappen.

In het geval van de Roma spelen pushfactoren vaak een belangrijke rol. Opvallend is hoezeer de belangrijkste factoren die mensenhandel in de hand werken en die die tot de marginalisering van de Roma in het algemeen bijdragen, elkaar overlappen. Het gaat dan om sociale en economische uitsluiting en bovendien zijn Roma in Centraal- en Oost-Europa vaak doelwit van discriminatie. De kwetsbaarheidsfactoren zijn er in het geval van de Roma danig op verslechterd door het onvermogen van de socialezekerheidssystemen om hun kwetsbaarheid en de moeilijke toegang tot overheidsdiensten zoals scholen, gezondheids-, tewerkstellings- en andere sociale diensten aan te pakken. Een succesvol beleid om mensenhandel aan te pakken staat of valt met een efficiënt vangnet voor mensen die kwetsbaar zijn voor mensenhandel, waardoor de kans afneemt dat ze in situaties terechtkomen die tot mensenhandel (zoals woekerpraktijken) kunnen leiden, of dat ze hervallen. Een efficiënt sociaal beleid dat mensenhandel in de Romagemeenschappen aanpakt, is essentieel, gezien de hoge graad van armoede en werkloosheid in die gemeenschappen. Verschillende studies naar de mate waarin sociaal werk in de Romagemeenschappen efficiënt is, zijn evenwel weinig hoopgevend.

Ondanks de geringe betrokkenheid van het middenveld in Roemenië bij activiteiten tegen mensenhandel, zetten Roma-ngo's zich wel actief in om de levensstandaard van de Roma te verbeteren met maatregelen zoals

onderwijsondersteuning, initiatieven rond desegregatie in het onderwijs, enz. Een betere algemene levenssituatie van de Roma zal de kwetsbaarheid voor mensenhandel ongetwijfeld beperken. Toch bestaat een risico dat door een gebrek aan aandacht voor mensenhandel de belangrijkste kwetsbaarheidsfactoren niet worden aangepakt.

Discriminatie op basis van etnische afstamming en geslacht

Behalve de sociale en economische uitsluiting zorgt discriminatie van Roma ook op verschillende niveaus voor een kwetsbaarheidsfactor op vlak van mensenhandel. Discriminatie van Roma, en met name van Romavrouwen, Romakinderen en van personen die arm zijn of op het platteland leven, beperkt hun kansen op een job en op scholing, en hun economische kansen in het algemeen. Aangezien ze op zoek gaan naar betere opportuniteiten, zijn ze daardoor nog kwetsbaarder voor mensenhandelaars.

Door de vervrouwelijking van armoede, de lagere status van vrouwen in patriarchale gemeenschappen en verschillende vormen van genderdiscriminatie zijn wereldwijd verhoudingsgewijs heel wat vrouwen het slachtoffer van mensenhandel, vooral met het oog op seksuele uitbuiting. Volgens de Verenigde Naties wordt op wereldvlak 79% van de slachtoffers van mensenhandel verhandeld met het oog op seksuele uitbuiting; bij 66% van die slachtoffers gaat het om vrouwen en bij 13% om jonge meisjes¹⁷⁷. Uit ERRC-onderzoek op het terrein blijkt dat deze tendens ook voor Roma geldt. Van de 37 personen die slachtoffer van mensenhandel waren en die in het kader van het ERRC-onderzoek waren geïnterviewd, waren 23 vrouwen en 14 mannen. 17 van de 23 vrouwelijke bevrageden waren verhandeld voor seksuele uitbuiting. Romavrouwen zijn vaak het slachtoffer van verschillende vormen van discriminatie in zeer verschillende domeinen, waardoor ze nog kwetsbaarder worden voor mensenhandel¹⁷⁸. Uit statistische gegevens van het Bureau voor de grondrechten blijkt dat in de vijf landen waar het onderzoek werd gevoerd, Romavrouwen in vergelijking met Romamannen, minder toegang hebben tot werkgelegenheid in loondienst of als zelfstandige, terwijl ze, ook in vergelijking met Romamannen,

177 VN-Bureau voor drugs- en misdaadbestrijding (UNODC), *Global Report on Trafficking in Persons* (2009), pp. 49-50, beschikbaar op: http://www.unodc.org/documents/Global_Report_on_TIP.pdf.

178 European Roma Rights Centre, *Written Comments For Consideration by the United Nations Committee on the Elimination of Discrimination*. Servië: <http://www.errc.org/cms/upload/media/03/7C/m0000037C.pdf>. Hongarije: <http://www.errc.org/cms/upload/media/03/7A/m0000037A.pdf>.

oververtegenwoordigd zijn als het op huishoudelijk of onbezoldigd werk aankomt¹⁷⁹.

Kwetsbaarheid van Romakinderen

Uit het ERRC-onderzoek bleek dat vooral Romakinderen bijzonder kwetsbaar zijn voor mensenhandel. De belangrijkste factoren die kinderen kwetsbaarder maken voor mensenhandel zijn onder meer huiselijk geweld, plaatsing in een instelling of het afhaken op school.

Hoewel heel wat in het kader van de studie bevraagde Romaslachtoffers van mensenhandel slechts vage informatie gaven over de leeftijd waarop ze in de uitbuitingssituatie zijn terechtgekomen die tot mensenhandel heeft geleid, bleek dat 7 van de 37 jongeren op het ogenblik van de feiten duidelijk minderjarig waren. Ze waren tussen de 15 en 17 jaar en allemaal slachtoffer van seksuele uitbuiting voor commerciële doeleinden, met uitzondering van een van hen, die het slachtoffer was van seksuele uitbuiting voor niet-commerciële doeleinden en huishoudhulp. De grote meerderheid van de bevraagde personen was amper ouder dan 18 of net 20 geworden.

Conclusie

Officiële gegevens over het reële aantal Roma dat het slachtoffer van mensenhandel is, bestaan er niet. Toch is de kans groot dat Roma door hun sociale en economische uitsluiting en door de diep verankerde discriminatie, slachtoffer van mensenhandel worden. Genderdiscriminatie maakt Romavrouwen nog kwetsbaarder: van de tijdens het ERRC-onderzoek bevraagde slachtoffers van mensenhandel, waren de Romavrouwen het sterkst vertegenwoordigd, ongeacht het doeleinde van de mensenhandel. De enige uitzondering was mensenhandel met het oog op economische uitbuiting. Ook Romakinderen worden als bijzonder kwetsbaar voor mensenhandel beschouwd, met 20% van de in het kader van de studie bevraagde personen die op het ogenblik van de mensenhandel minderjarig was. Ondanks schattingen die gewag maken van een oververtegenwoordiging van Roma als slachtoffers van mensenhandel, worden in geen van die landen gegevens ingezameld over de etnische afstamming van de daders of slachtoffers van mensenhandel. Dat ondermijnt duidelijk de efficiëntie van de inspanningen om mensenhandel te bestrijden en een beleid te voeren.

Heel wat factoren bepalen in welke mate personen al dan niet kwetsbaar zijn voor mensenhandel en veel daarvan zijn te wijten aan falende nationale socialezekerheidssystemen. Het ERRC-onderzoek heeft geen significante verschillen blootgelegd tussen de algemeen bekende kwetsbaarheidsfactoren en de kwetsbaarheidsfactoren binnen de Romagemeenschap; evenmin bestaat er zoiets als een 'Romakwetsbaarheidsfactor' en er zijn ook geen aanwijzingen dat mensenhandel inherent is aan de Romacultuur. De impact van wijdverspreide vooroordelen, discriminatie, armoede en sociale uitsluiting (inclusief tekort aan werkgelegenheid en woekerpraktijken), discriminatie op basis van etnische afstamming of gender, lage scholingsgraad, opgroeien in instellingen, huiselijk geweld en drugsgebruik zijn de belangrijkste factoren die Roma kwetsbaarder maken voor mensenhandel.

179 Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten *European Union Minorities and Discrimination Survey: Main Report* (2009), beschikbaar op: http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/eumidis_mainreport_conference-edition_en.pdf